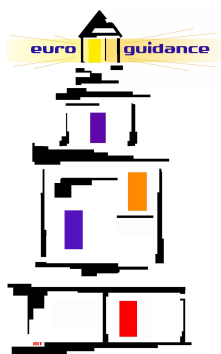

2 Europese wetgeving

2 *Ontstaan en belang van de Europese wetgeving*

2.1 *Inleiding*

Griekenland, Rome en het christendom worden als de bronnen van de Europese beschaving beschouwd. De Renaissance en de periode van de ontdekkingsstochten brachten een nieuwe bloei. Via verscheidene politieke en industriële omwentelingen zijn we beland in een Europees samenlevingsmodel.

Het is een mengvorm van vrijheid en plichten van ieder individu, van democratie en staatsgezag, van economisch liberalisme en sociale bescherming. Al deze voorgenoemde factoren vormen het draagvlak van wat de Unie wezenlijk is.

Wij zijn allemaal EU burgers¹ of we dit leuk vinden of niet. Het is in de hedendaagse mondialiserende samenleving dan ook een feit dat de traditionele, kleinschalige waarden meer naar de achtergrond worden gedrongen door een meer Europa-centristisch beeld.

Om de Europese wetgeving aangaande onderwijs en beroepsopleiding wat meer te kaderen en een breder perspectief aan te bieden, hebben we besloten om voor deze opleiding eerst een algemeen kader te schetsen.

We geven een kort overzicht van de verschillende instellingen die in het leven geroepen zijn binnen het Europese plaatje om nadien de wetgeving met betrekking tot onderwijs toe te lichten.

2.2 *De verschillende instellingen en organisaties*

Algemeen kunnen we zeggen dat de pogingen tot eenwording in het Europa van na de Tweede Wereldoorlog hebben geleid tot een soms onoverzichtelijke wirwar van talrijke en ingewikkelde organisaties en instellingen. Afhankelijk van de organisatie varieert het aantal lidstaten van tien tot veertig. (denk maar aan de Raad van Europa)

In onderstaand overzicht delen we deze organisaties voor de duidelijkheid op in vier verschillende categorieën.

2.2.1 *De Europees- Atlantische organisaties*

De meeste van deze organisaties komen voort uit de na de Tweede Wereldoorlog opgerichte samenwerking tussen de Verenigde Staten van Amerika en Europa. De eerste organisatie, die in 1948 werd opgericht, was de **O.E.E.C** (de organisatie voor Europese Economische Samenwerking). Eén van de belangrijkste instellingen, die iedereen wel kent, is de **NAVO**. Het was een militair pact van Europa, Canada en de Verenigde Staten.

2.2.2 *Raad van Europa en de OVSE*

Het is kenmerkend voor deze groep van organisaties dat zij een structuur hebben zodat zoveel mogelijk staten met elkaar kunnen samenwerken. Eén van deze organisaties is de **Raad van Europa**. De besluiten die hier worden genomen, zijn altijd op basis van unanimititeit. Er zijn al talrijke verdragen gesloten op het vlak van economie, cultuur, rechtspraak en sociaal beleid.

¹ Voor wie meer wil weten: <http://eur-lex.europa.eu>

2.2.3 De E.E.R.

In de **EER** overeenkomst staan gemeenschappelijke regels op het gebied van handel en economische relaties. Dit akkoord trad op 1 januari 1994 in werking.

Sinds 2004 omvat de overeenkomst de 25 landen van de EU plus IJsland, Liechtenstein en Noorwegen.

2.2.4 De Europese Unie

Deze groep van Europese organisaties wordt gevormd door de **Europese Unie**, die eigenlijk gegroeid is vanuit de Europese Gemeenschap voor Kolen en Staal.

Het is zo dat het nieuwe aan deze Gemeenschap is dat de staten ten dele afstand hebben gedaan van hun soevereiniteit ten voordeel van de overkoepelende rol die de Unie speelt.

2.3 De Europese instellingen

2.3.1 Het Europese Parlement

Dit **Parlement** wordt sinds 1979 via rechtstreekse verkiezingen samengesteld.

Het heeft zijn zetel te Straatsburg, waar één keer per maand de voltallige zittingen worden gehouden. Te Brussel vinden aanvullende zittingen en de vergaderingen van de parlementaire commissies plaats.

Het Parlement bestaat uit politieke fracties, die op het niveau van de Unie zijn georganiseerd. Haar belangrijkste taak bestaat eruit om impulsen te geven om het communautaire beleid op de verschillende deelterreinen te ontwikkelen en bekrachtigt de benoeming van de leden van de Commissie.

2.3.2 De Europese Raad

In 1974 werd de **Europese Raad** opgericht. Deze brengt ten minste twee keer per jaar de staatshoofden, de regeringsleiders en de voorzitter van de Europese Commissie bij elkaar. Deze worden dan bijgestaan door de ministers van Buitenlandse zaken en door een lid van de Commissie. De Raad speelt vooral een niet te onderschatten rol qua algemeen beleid.

2.3.3 De Raad van de Europese Unie

Dit is het voornaamste besluitvormende orgaan van de Unie. **De Raad** is samengesteld uit de ministers van de lidstaten en deze variëren naar gelang van de materie die op de agenda staat: buitenlandse zaken, landbouw, onderwijs, industrie, vervoer,...

2.3.4 De Europese Commissie

Dit is één van de sleutelorganen in het institutionele systeem en ze bestaat in deze hoedanigheid sinds 1995. Zij belichaamt het communautaire belang en mag géén instructies van enige lidstaat aanvaarden. **De Commissie** ziet ook toe op de tenuitvoerlegging van de door de Raad vastgestelde verordeningen en richtlijnen. Zij kan zich ook tot het Hof van Justitie wenden om de naleving van het Gemeenschapsrecht af te dwingen.

2.3.5 Hof van Justitie

Dit **Hof**, waarvan de zetel in Luxemburg is gevestigd, bestaat uit 15 rechters. Zij worden bijgestaan door 9 advocaten-generaal. Ze worden in onderlinge overeenstemming door de regeringen van de Lidstaten aangewezen.

Zij hebben een ambtstermijn van 6 jaar en deze kan worden hernieuwd.

De taak van het Hof bestaat eruit te zorgen voor de handhaving van het recht bij de interpretatie en toepassing van de verdragen.

2.3.6 De Rekenkamer

Deze werd opgericht in 1975 en is samengesteld uit 15 leden. Zij worden in onderlinge overeenstemming voor 6 jaar door de Lidstaten aangewezen.

De **Kamer** controleert de wettigheid en de regelmatigheid van de ontvangsten en uitgaven van de Unie.

2.3.7 De Comités

Er zijn ook nog twee Comités, zijnde het **Economisch en Sociaal Comité** en het **Comité van de regio's**.

Het eerste is samengesteld uit leden die de verschillende groepen, die in het economische en sociaal bestel een rol spelen, vertegenwoordigen. Bij vele beslissingen moet het vooraf worden geraadpleegd, maar het kan ook op eigen initiatief advies uitbrengen.

Het tweede bestaat uit vertegenwoordigers van de regionale en lokale lichamen, welke door de Raad op voordracht van de staten worden benoemd.

Zij worden vaak geraadpleegd door de Raad en zij zetelen in Brussel.

2.4 De fundamentele waarden van de Europese Unie

De opstellers van het **Verdrag van Rome** hebben de aanzet gegeven tot het instellen van een gemeenschappelijke markt en het dichter tot elkaar brengen van het economische beleid van de Lidstaten.

Het was de bedoeling om de Lidstaten nader tot elkaar te brengen en de harmonische ontwikkeling van het beleid te bevorderen om zo tot een toenemende verbetering van de algemene levensstandaard te komen.

2.5 De wetgeving van de Europese Unie

De jeugd, die openstaat voor vernieuwing en mobiel is, moet als eerste profijt kunnen trekken uit de Europese dynamiek. Zij zal zeker en vast een grote bijdrage leveren, indien wij hen voldoende kunnen motiveren en informeren. We moeten de jongeren bewust maken van de nieuwe kansen die de ruimte zonder grenzen haar kan bieden.

De initiële en continue beroepsopleiding, de mobiliteit van studenten en docenten in heel Europa, de academische erkenning van studies, die zijn gevolgd in een andere Lidstaat, de transnationale samenwerking tussen hoger onderwijs en de ondernemingen, het leren van vreemde talen...zijn allemaal acties die op grote schaal door de Unie worden aangemoedigd in de gerichte programma's, die zij organiseert en financiert.

De Unie probeert al deze initiatieven in een wettelijk kader te gieten en te zorgen dat de nationale overheden extra oog hebben voor deze enorm belangrijke aandachtspunten.

De Unie wil niet raken aan de grote verscheidenheid van nationale onderwijs tradities. Wel wil ze de kwaliteit en de wederzijdse erkenning van opleidingen verbeteren, door de mobiliteit van studenten en kennis te bevorderen.

De programma's van de Unie in de sectoren opleiding, onderwijs en jeugdzaken hebben als doel informatie en ervaringen uit te wisselen.

Door het **Verdrag van Maastricht** (1993) kreeg de Unie een nieuwe dimensie en kwamen er ruimere mogelijkheden voor het optreden in tal van sectoren, zoals sociaal beleid en onderwijs.

In het Verdrag tot de oprichting van de Europese Unie zijn er twee belangrijke wetsartikelen die te maken hebben met onderwijs, beroepsopleiding en jeugd, namelijk het **artikel 149 en 150**.

Het **artikel 149** zegt dat de Gemeenschap bijdraagt tot de ontwikkeling van onderwijs van hoog gehalte door de samenwerking tussen de lidstaten aan te moedigen en zo nodig door hun activiteiten te ondersteunen en aan te vullen. Voorts lezen we ook dat de Gemeenschap veel belang hecht aan de bevordering van de mobiliteit van studenten en docenten, de samenwerking tussen de onderwijsinstellingen, de ontwikkeling van uitwisselingsprogramma's voor jongeren en het stimuleren van de ontwikkeling van het onderwijs op afstand.

In het **artikel 150** lezen we dat het optreden van de Gemeenschap er is op gericht om een verbetering van de initiële en voortgezette beroepsopleidingen, de toegang tot beroepsopleidingen te vergemakkelijken en de mobiliteit te bevorderen, de samenwerking tussen onderwijsinstellingen en ondernemingen te bevorderen en ook de uitwisseling van informatie en ervaring te stimuleren.

Het is dus niet de bedoeling van de Gemeenschap om de wetgevende bevoegdheid van de Lidstaten aangaande dit onderwerp over te nemen. Het is een open coördinatiemethode, met veel aandacht voor de nationale initiatieven en visies.

Als je de wetsartikelen volledig wil nalezen, verwijzen we je door naar onderstaande webstek:

<http://europa.eu.int/eur-lex>

2.6 Opleidings- en onderwijsbeleid van de Unie

In de vroege periode van de Unie waren onderwijs en opleiding niet van primair belang voor het vrije verkeer en van het sociale beleid en dus schonk de Unie niet echt veel aandacht aan onderwijs.

Het duurde tot het einde van de jaren '70 vooraleer het tot een grotere samenwerking kwam tussen de lidstaten op het terrein van onderwijs en opleiding.

In 1976 werd een actieprogramma opgesteld voor de samenwerking op het vlak van onderwijs. Er werd op dit ogenblik een eerste aanzet gegeven voor het uitwisselen van informatie en een verbetering van het onderwijsstelsel.

In de jaren '80 heeft de Raad van Europa dan de eerste initiatieven genomen om breed opgezette samenwerkingsprogramma's op het terrein van hoger onderwijs en beroepsopleidingen uit te werken.

Door het Verdrag betreffende de Europese Unie is voor zowel het algemeen vormend onderwijs, als voor de beroepsopleiding een expliciete regeling in het EG- Verdrag vastgelegd. Deze afspraken zijn gebaseerd op het subsidiariteitsbeginsel en laten de verantwoordelijkheid voor de leerstof en de praktische organisatie over aan de Lidstaat in kwestie.

De Gemeenschap beperkt zich wel tot het bevorderen van de samenwerking tussen de lidstaten op het gebied van onderwijs, tot het ondersteunen en aanvullen van nationale maatregelen op het gebied van onderwijs en beroepsopleidingen.

De Unie was en is er zich terdege van bewust dat het van essentieel belang is dat er meer in onderwijs wordt geïnvesteerd. Om de burgers in staat te stellen hun opleidingsniveau te verhogen, voert de Unie programma's uit waarmee de arbeidskansen worden vergroot. Er zijn grof bekeken 3 categorieën: onderwijsmobiliteit, opleidingsprogramma's en uitwisseling van jongeren. We geven hier een kort overzicht en later wordt er op sommige punten uitvoeriger ingegaan.

Het Programma Een Leven Lang Leren

De Europese Commissie heeft een aantal van haar vroegere programma's in het domein van onderwijs en opleiding gegroepeerd in het **Programma Een Leven Lang Leren** (Lifelong Learning Programme, LLP).

Het Besluit Nr. 1720/2006/EG legt de structuren vast van dit programma dat loopt van 1 januari 2007 tot 31 mei 2013. Een aanzienlijk budget van 6,97 miljard € werd voor het LLP gereserveerd.

Het Programma Een Leven Lang Leren laat individuen toe om gedurende alle fasen van hun leven stimulerende leermogelijkheden te volgen over heel Europa. Het bestaat uit vier sectorale programma's: **Comenius** (voor scholen), **Erasmus** (voor hoger onderwijs), **Leonardo da Vinci** (voor beroepsonderwijs en -opleiding) en **Grundtvig** (voor volwasseneneducatie).

Een transversaal programma complementeert deze vier sectorale programma's opdat deze de beste resultaten zouden opleveren. Vier sleutelactiviteiten focussen op beleidssamenwerking, talen, informatie- en communicatietechnologieën, effectieve disseminatie en exploitatie van projectresultaten. Het omvat de volgende acties zoals "ICT" (het vroegere Minerva), "Talen" (ex-LINGUA), "Studiebezoeken" (ex-Arion en Cedefop), het nieuwe "disseminatie en exploitatie van resultaten" en het Jean Monnet-programma.

Het **Jean Monnet** programma stimuleert het onderwijs, reflectie en debat over het Europese integratieproces in instellingen voor hoger onderwijs verspreid over de hele wereld.

Voor het dagelijks beheer van de gecentraliseerde acties van het LLP doet de Europese Commissie een beroep op EACEA, het Education, Audiovisual and Culture Executive Agency in Brussel.

Analoog met die hervorming, smolten het Vlaams Socrates Agentschap en het Vlaams Leonardo da Vinci Agentschap samen tot een nieuw agentschap: de vzw EPOS (Europese Programma's Onderwijs, Opleiding en Samenwerking).

Het nieuwe LLP wil een sterkere klantvriendelijkheid bereiken door meer transparantie in de structuur van de programma's te brengen en meer met forfaitaire bedragen te werken. Verder beoogt het programma meer coherentie tussen onderwijs en beroepsopleiding en een grotere "valorisatie" van de resultaten.

Een aantal "kleinere" vernieuwingen wordt in 2007 al doorgevoerd. Enkele voorbeelden: Comenius-Assistentschappen (vroeger taalassistentschappen) kunnen nu ook voor niet-taalleerkrachten in opleiding; nascholingsbeurzen kunnen nu in sommige gevallen ook voor "zuivere taal-opleidingen"; en nascholingsactiviteiten mogen langer duren (maximaal 6 i.p.v. 4 weken).

Voor meer informatie over de verschillende initiatieven van de Europese Unie op het vlak van onderwijs, opleiding en jeugdzaken kan je terecht op onderstaande websteaks:

http://europa.eu/pol/educ/index_nl.htm

<http://www.epos-vlaanderen.be>

2.1 De programma's.

In dit punt geven we een algemeen overzicht van alle mogelijkheden binnen het programma 'Een leven lang leren.'

COMENIUS - Algemene informatie

Het Comenius programma is één van de vier sectorale programma's van het Europese Programma 'Een Leven Lang Leren' en richt zich tot alle geledingen van het schoolonderwijs: het kleuter- en lager onderwijs, alle vormen van het secundair onderwijs (ASO, TSO, (D)BSO en KSO), het buitengewoon (basis- en secundair) onderwijs, maar ook de lerarenopleiding en –nascholing.

Algemene doelstellingen:

Bij jongeren en onderwijspersoneel de kennis en het begrip ontwikkelen over de culturele en taalkundige diversiteit in Europa en de waarde daarvan.

Jongeren de basisvaardigheden en –competenties helpen bijbrengen die nodig zijn voor persoonlijke ontwikkeling, toekomstige tewerkstelling en actief Europees burgerschap.

Specifieke doelstellingen:

Mobiliteit van leerlingen en onderwijspersoneel in de verschillende lidstaten kwantitatief en kwalitatief doen toenemen.

Partnerschappen tussen scholen in de verschillende lidstaten kwantitatief en kwalitatief doen toenemen, om zo tijdens de duur van het LLP minstens 3 miljoen leerlingen te betrekken bij gezamenlijke onderwijsactiviteiten.

Het leren van moderne **vreemde talen** bevorderen;

De ontwikkeling van vernieuwende op **ICT** gebaseerde inhoud, diensten, pedagogische benaderingswijzen en praktijken voor levenslang leren;

De kwaliteit van en de Europese dimensie in de **opleiding en nascholing van leerkrachten** versterken;

Verbeteringen in **pedagogische benaderingswijzen en van schoolmanagement** ondersteunen.

Het Comenius programma is er voor:

Scholen van het schoolonderwijs (van het kleuter- tot en met het secundair onderwijs), hun personeel en hun leerlingen.

De initiële lerarenopleidingen, hun personeel en hun studenten.

De organisaties voor de nascholing van leraren, en hun personeel.

Andere organisaties (en hun personeel) actief op het terrein van het schoolonderwijs en/of de initiële opleiding en/of nascholing van onderwijspersoneel (van lokale overheden over centra voor leerlingenbegeleiding en ouderverenigingen tot onderzoekscentra).

ERASMUS algemene informatie

Erasmus is een onderdeel van het Leven Lang leren programma en is bedoeld om:

- Europese activiteiten van hoger onderwijs-instellingen te ondersteunen;

- de mobiliteit en uitwisseling van studenten, docenten en stafleden te bevorderen.

Universiteiten en hogescholen, die over een Erasmus University Charter (EUC) beschikken, kunnen deelnemen aan het Erasmus-programma en een aanvraag voor subsidie doen. Met de toegekende gelden geven de instellingen toelagen voor studenten- en stafmobiliteit.

Elke instelling heeft voor de uitvoer van het Erasmus-programma een coördinator die voor het Nationaal Agentschap Leven Lang Leren/Erasmus als eerste aanspreekpunt fungeert. Tevens beschikt elke instelling met studenten- of stafmobiliteit over een aanspreekpunt voor studenten en/of docenten en stafleden die met een Erasmus-toelage naar het buitenland willen.

Daarnaast is er ook steun mogelijk voor:

- intensieve programma's: dit zijn op multilaterale basis georganiseerde mobiliteitsprojecten in het kader van Erasmus.
- multilaterale projecten die onder meer gericht zijn op vernieuwingen en experimenten en op de uitwisseling van goede praktijken op de terreinen die zijn vermeld in de specifieke en operationele doelstellingen;
- multilaterale netwerken die door samenwerkingsverbanden van instellingen voor hoger onderwijs gecoördineerd worden en die een studierichting of een multidisciplinair terrein bestrijken (thematische Erasmus-netwerken) en tot doel hebben nieuwe concepten en competenties op het gebied van het leren uit te werken; van dergelijke netwerken kunnen ook vertegenwoordigers van andere publieke organisaties, ondernemingen of verenigingen deel uitmaken;
- andere initiatieven die de doelstellingen van het Erasmus-programma beogen te bevorderen

LEONARDO algemene informatie

Het **Leonardo da Vinci** programma is één van de vier sectorale programma's van het Europese Programma 'Een Leven Lang Leren' en focust op de leer- en opleidingsnoden van allen die betrokken zijn bij **beroepsonderwijs en beroepsopleiding**. Het betracht de competitiviteit van de Europese arbeidsmarkt te vergroten door Europese burgers te helpen nieuwe vaardigheden, kennis en kwalificaties te verwerven en om die erkend te zien over de grenzen heen.

Specifieke objectieven:

- het ondersteunen van deelnemers aan opleiding en verdere opleidingsactiviteiten bij het verwerven en het benutten van kennis, vaardigheden en kwalificaties ter bevordering van de persoonlijke ontplooiing, inzetbaarheid en deelname aan de Europese arbeidsmarkt;
- het ondersteunen van verbeteringen op het gebied van kwaliteit en innovatie in de systemen voor beroepsonderwijs en -opleiding, de instellingen en de praktijken;
- het bevorderen van de aantrekkelijkheid van beroepsonderwijs- en opleiding en mobiliteit voor werkgevers en deelnemers en het vergemakkelijken van de mobiliteit van werkende stagiairs.

Leonardo da Vinci staat open voor het complete spectrum aan onderwerpen die betrekking hebben op beroepsonderwijs en -opleiding. Het ondersteunt de transfer van kennis, innovatie en expertise tussen alle sleutelactoren in dit domein.

Het Leonardo da Vinci-programma is er voor:

- personen in alle vormen van beroepsonderwijs en -opleiding (behalve op tertiair niveau);
- mensen op de arbeidsmarkt;
- instellingen en organisaties die leermogelijkheden aanbieden op de door het Leonardo da Vinci-programma bestreken terreinen;
- onderwijsgevend, opleiders en ander personeel van die instellingen en organisaties;
- verenigingen en vertegenwoordigers van personen die bij het beroepsonderwijs of bij de beroepsopleidingen betrokken zijn, met inbegrip van verenigingen van personen die dit soort opleidingen volgen, ouders en onderwijsgevend;
- ondernemingen, sociale partners en andere vertegenwoordigers uit het beroepsleven, met inbegrip van de kamers van koophandel en andere belangenorganisaties op het gebied van de handel;
- instanties die begeleiding, advies en voorlichting geven in verband met enig aspect van een leven lang leren;
- personen en instanties die op lokaal, regionaal en nationaal niveau verantwoordelijk zijn voor de stelsels en het beleid ten aanzien van één of meer aspecten van beroepsonderwijs en -opleiding;
- onderzoekscentra en -instellingen die zich bezighouden met vraagstukken op het gebied van een leven lang leren;
- instellingen voor hoger onderwijs;
- organisaties zonder winstoogmerk, vrijwilligersorganisaties en niet-gouvernementele organisaties.

GRUNDTVIG algemene info

Het Grundtvig programma is één van de vier sectorale programma's van het Europese Programma 'Een Leven Lang Leren' en richt zich tot alle vormen van de niet-beroepsgerichte volwasseneneducatie; hiertoe behoren zowel het formele volwassenenonderwijs als de non-formele vorming.

Het Grundtvig programma zoekt een antwoord op de uitdagingen die zich stellen door de veranderingen in de maatschappij en de arbeidsmarkt. Volwassenen worden genoodzaakt hun kennis bij te stellen; er is nood aan opleidingsmogelijkheden waardoor ze hun know-how en competenties kunnen verbeteren en ze zich kunnen aanpassen aan deze evoluerende, vergrijzende maatschappij.

Specifieke doelstellingen:

- de toegankelijkheid en de kwaliteit van mobiliteit voor mensen die betrokken zijn in de volwasseneneducatie verbeteren; het aantal mobiliteitsactiviteiten doen toenemen tot min 7.000 individuen per jaar tegen 2013.
- de kwaliteit en het aantal samenwerkingsverbanden tussen de organisaties uit de volwasseneneducatie in Europa doen stijgen.
- het ondersteunen van mensen uit kwetsbare groepen en uit een sociaallyke context; met bijzondere aandacht voor ouderen en ongekwalficeerden, zodat ook zij via andere wegen toegang verkrijgen aan de volwasseneneducatie .

- de ontwikkeling van vernieuwende methoden in de volwasseneneducatie en de transfer ervan naar andere landen.
- de ontwikkeling van vernieuwende ICT-gebaseerde inhoud, diensten, pedagogische toepassingen in de context van een leven lang leren.
- de pedagogische benaderingen van en het management in de organisaties van de volwasseneneducatie verbeteren.

Het Grundtvig-programma is er voor:

- cursisten uit de volwasseneneducatie.
- organisaties en instellingen die vorming geven aan volwassenen.
- personeel uit zulke organisaties (leraren, secretariaatsmensen, directies...).
- verenigingen en vertegenwoordigers uit de volwasseneneducatie, met inbegrip van leraren- en cursistenverenigingen.
- personen en instanties die begeleiding, advies en voorlichting geven in verband met de volwasseneneducatie.
- personen en instanties die op lokaal, regionaal en nationaal niveau verantwoordelijk zijn met één of meer aspecten van de volwasseneneducatie.
- onderzoekscentra en –instellingen die zich bezig houden met vraagstukken op het vlak van de volwasseneneducatie.
- Ondernemingen.
- organisaties zonder winstoogmerk, vrijwilligersorganisaties en niet-gouvernementele organisaties.
- instellingen voor het hoger onderwijs.

Ten slotte is er ook het **Jeugd voor Europa- programma**. Het stelt jongeren tussen 15 en 25 jaar in staat om deel te nemen aan een breed spectrum van uitwisselingsactiviteiten buiten de school of universiteit.

Daarnaast zijn er een aantal kleinere programma's. We geven hier een korte opsomming van de mogelijkheden.

EC-US

- EC-Canada
- EC-Japan
- EC-Australië
- EC-Nieuw Zeeland
- Asia link programma
- Medcampus
- EU: the research mobility portal.

Dit project werd gefinancierd met de steun van de Europese Commissie.

De verantwoordelijkheid voor deze publicatie (mededeling) ligt uitsluitend bij de auteur; de Commissie kan niet aansprakelijk worden gesteld voor het gebruik van de informatie die erin is vervat.